

УДК 657.37

ПРИНЦИП ПРЕВАЛЮВАННЯ СУТНОСТІ НАД ФОРМОЮ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

КУЧЕРЕНКО Т., к. е. н., доцент Уманського державного аграрного університету

Принцип фінансової звітності превалювання сутності над формою є базисним в умовах глобалізації світової економіки, яка сприяє створенню ТНК, мультинаціональних компаній та інших великих корпоративних компаній, баланс інтересів яких формується під впливом числених прямих і потенційних учасників бізнесу, кожен із яких забезпечує фірмі певні ресурси в обмін на економічні вигоди. Актуальність цього принципу визначається його домінуванням у визнанні показників не лише сучасної фінансової звітності, а й у майбутньому, зміст і форми якої формуються під впливом потреб соціально-економічного устрою світової економіки, статусу основних користувачів звітності та їх інформаційних запитів.

Для визначення змісту принципу превалювання сутності над формою необхідно розглянути умови його виникнення, критерії існування та порядок формування відповідної інформації фінансової звітності. Більшість вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема І. Буфатіна [1], Дж. Вінсент [2], С. Канигин [3, с. 51–54], В. Качалін [4], О. Редько [5], Я. Соколов [6], вважають принцип превалювання сутності над формою якісною характеристикою фінансової звітності. Однак не досліджено генезис і критерії, які сприяли його виділенню та функціонуванню в конкретному ринковому середовищі.

Виділення принципу превалювання сутності над формою відбулося у процесі еволюційного розвитку капіталу, як основи товарно-грошових відносин, початку і продовження ринкових форм господарювання, що знайшло свій прояв у теорії власника і теорії господарської одиниці (фірми) [7, с. 479–483] (таблиця).

**Історико-економічні критерії, які обумовили виокремлених принципу
превалювання сутності над формою у фінансовій звітності**

Критерії	Розвинений капіталізм	Виокремлення принципу	
		індустріальне суспільство	постіндустріальне суспільство
Учасники бізнесу	Власник капіталу	Власники емітованих суб'єктом господарювання цінних паперів, інвестори, кредитори	Постачальники власного і залученого капіталу, працівники фірми, покупці, держава, органи місцевого самоврядування, громадськість
Організація та управління бізнесом	Власник майнового комплексу	Найманий управлінський персонал за погодженням із професійними робітничими організаціями	Найманий управлінський персонал у взаємодії із професійними, громадськими і державними органами
Форма участі у бізнесі	Внесення нерухомого і рухомого майна, які утворюють майновий комплекс, грошових коштів на правах власності	Передача контролю за економічними ресурсами управлінському менеджменту	Інвестовані контрольовані економічні, природні ресурси, людський, інтелектуальний капітал, ділова репутація фірми
Економічні вигоди	Збільшення прибутку власника	Збільшення прибутку (чистих активів) фірми для виконання зобов'язань перед учасниками бізнесу	Ефективне використання контрольованих ресурсів з метою збільшення вартості фірми
Економічна форма ресурсів	Активи – Зобов'язання = Власність	Капітал + Зобов'язання = Контрольовані активи	Капітал = Контрольовані активи
Статус-кво бухгалтерської/фінансової звітності	Фіскально-юридична форма	Економічне спрямування	Економічне спрямування

Відмінності між економічними господарськими процесами суб'єктів ринку, отже, їх економічною суттю та юридичним забезпеченням (змістом) господарських операцій, проявляються у таких базових категоріях ринкового господарства, як: "майно" і "ресурси", "підприємство" і "капітал", які поглиблюються у процесі глобалізації економічних перетворень. На початковому етапі розвитку ринкових відносин суб'єкт господарювання виступає одноосібним власником і організатором виробництва. Оскільки капітал, інвестований у бізнес, і сума отриманого прибутку належить лише одному власнику, то активи фірми розглядаються як його власність, а заборгованість – як його зобов'язання перед кредиторами. Різниця між вартістю активів і сумою зобов'язань складає власність (капітал власника):

$$\text{Активи} - \text{Зобов'язання} = \text{Власність (Капітал власника)}.$$

За теорією власника, капітал – це інструмент, представник або агент, з допомогою якого діє власник. Майно та кошти, внесені при створенні підприємства та придбані у процесі господарської діяльності, зараховуються на баланс підприємства на правах власності, що закріплено у відповідних документах, які мають юридичну силу. Згідно із наведеним вище рівнянням, активи розглядаються як засоби, які знаходяться у розпорядженні власника, а кредиторська заборгованість – як його зобов'язання перед іншими особами.

Основною категорією національного юридичного права майнових інтересів суб'єкта господарювання виступає "майно". Юридично суб'єкт господарювання виступає власником майна, прав і обов'язків, основою чого є нерухоме майно. При цьому нерухомість має належати підприємству на правах власності: "Підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності... Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю" [8, с. 67]. Суб'єкти господарювання, які проводять свою економічну діяльність на основі права оперативного використання майна, не можуть мати статусу юридичної особи і реалізують свою господарську компетенцію через господарську організацію, до складу якої вони входять [9, с. 40]. Для потреб управління виробничими процесами та для виконання зобов'язань перед державою за податками і зборами, кредиторами, інвесторами інформаційне забезпечення задовольняється з допомогою даних бухгалтерського обліку, який має чітко виражене юридичне спрямування, на базі чого будується захист приватних і суспільних інтересів, здійснюється забезпечення майнових прав і обов'язків різних суб'єктів суспільства. Бухгалтерський облік і бухгалтерська звітність, складена за накопичувальними та узагальненими даними обліку, традиційно орієнтовані на юридичне забезпечення економічної життєдіяльності суб'єкта господарювання, спрямовані на обслуговування майнових відносин через їх відображення у системі бухгалтерського обліку, з допомогою чого проводиться макрорегулювання господарської діяльності державними органами шляхом використання імперативних прийомів впливу для податкових, антимонопольних та інших подібних відносин та диспозитивних прийомів – для цивільно-правових відносин. У Господарському кодексі України підприємство розглядається як самостійний суб'єкт господарських прав: "Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків передбачених законодавством" [9, с. 34].

Юридичне спрямування бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності у Господарському кодексі України закріплено порядком

визначення прибутку суб'єкта господарювання, який відповідає вимогам податкового законодавства: "Прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань" [9, с. 84]. Аналогічне визначення прибутку наведено у Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" [10, с. 21]. Як відомо, сума прибутку, призначена для потреб оподаткування, суттєво відрізняється від бухгалтерського прибутку, визначеного за П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати" [11], та економічного прибутку.

Таким чином, "майно" як правова категорія має юридично-економічне спрямування, тісний зв'язок із бухгалтерським обліком, за допомогою якого проводиться регулювання майнових відносин у суспільстві, а також економічних відносин із державою.

В основі теорії господарської одиниці (фірми) лежить капітал, інвестований власниками, акціонерами та іншими кредиторами корпоративної фірми. Власний і залучений капітал виступають двома різновидами капіталу фірми. Поглиблення корпоративних відносин в умовах глобалізації світової економіки сприяло створенню суб'єктів господарської діяльності, які контролюють передані їм учасниками бізнесу ресурси для отримання економічних вигод. При цьому такі економічні підприємства не обов'язково формують на правах власності майнові активи і, зокрема, майнові комплекси, використовуючи для потреб господарської діяльності "контрольовані ресурси", які складають основу фінансово-економічних відносин учасників бізнесу, отже, й основу фінансової звітності.

Ресурси (від франц. *ressources*) – матеріальні засоби, цінності, запаси кошти, що їх у разі потреби можна використати [12, с. 586]. Найпершою такою необхідністю є виробництво певного продукту для задоволення потреб людини, народу чи людства загалом. Нині означене поняття витлумачується значно ширше – як усі активи (матеріальні та нематеріальні), здібності і здатності людини, інформація, знання, організаційні процеси, що можуть забезпечити ефективність виробництва. Контрольовані активи виникають у результаті передачі учасниками бізнесу суб'єкту господарювання засобів та нематеріальних чинників виробництва в обмін на ймовірні економічні вигоди. Фінансова звітність у цьому випадку призначена для оцінки роботи менеджменту по відношенню до власників капіталу (власників контрольованих ресурсів). Основною ціллю управління капіталом є створення і підтримання балансу фінансово-економічних інтересів осіб, які беруть участь у бізнесі.

В економічному аспекті господарська діяльність не обов'язково забезпечується з допомогою власного майнового комплексу і, зокрема,

його нерухомістю, головним виступає економічна ефективність інвестованого капіталу у вигляді контрольованих ресурсів, отриманих від учасників бізнесу. Таке трактування бізнесу фірми передбачає побудову балансу за економічною ознакою, в основі якого лежить ресурсна концепція, що відповідає сучасними тенденціям МСФЗ. "Якщо інформація має правдиво відображати операції та інші події, які їй належить відображати, необхідно вести їх облік і розкривати відповідно до їхньої сутності та економічної реальності, а не лише виходячи з їхньої юридичної форми" [13, с. 52].

Таким чином, керуючись майновою концепцією капіталу, головним є право власності на відповідні активи суб'єкта господарювання, незалежно від їх зв'язку із економічними вигодами. Якщо передбачається, що актив не принесе економічні вигоди, але належить на правах власності суб'єкту господарювання, то такий актив має бути відображений у балансі.

Згідно з ресурсною концепцією капіталу, активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Економічні ресурси компанії визначаються не лише балансовими, а й забалансовими активами, контроль і управління над якими відбувається у результаті укладених договорів, угод тощо. У сучасних умовах суттєвий вплив на вартість компанії здійснюють неідентифіковані нематеріальні активи, які не розглядаються як власність компанії, але є постійно використовуваними ресурсами.

У фінансовому аспекті капітал став розглядатися як особлива форма економічних зобов'язань фірми по відношенню до власників. Ці зобов'язання юридичної особи зводяться до підтримання і нарощування капіталу, що забезпечує її конкурентні переваги. Ефективність використання вкладеного капіталу визначається розмірами чистих активів, які отримала фірма внаслідок володіння та використання контрольованих ресурсів за звітний період. Концептуальними основами складання та подання фінансових звітів встановлено дві концепції капіталу і збереження капіталу: фінансова і фізична. Відповідно до фінансової концепції капітал ототожнюється з чистими активами або власним капіталом компанії. "Фінансова концепція капіталу прийнята більшістю підприємств при складанні фінансових звітів. Згідно з фінансовою концепцією капіталу, такого як інвестовані кошти або інвестована купівельна спроможність, капітал є синонімом чистих активів або власного капіталу підприємства" [13, с. 72]. Баланс підприємства, сформований відповідно до фінансової концепції капіталу, дає повну уяву про постачальників капіталу, про умови їх участі в діяльності компанії та про наявні контрольовані ресурси.

Фізичний капітал – це виробнича потужність фірми, яка представляє собою сукупність балансових активів компанії, використо-

уваних у господарській діяльності. Інформація про фізичний капітал розкривається в активі балансу в конкретних натурально-уречевлених формах вкладення капіталу. У даному випадку структура і характер постачальників капіталу не мають особливого значення. Фірма при такому підході розглядається як єдиний майновий комплекс. Згідно із цією концепцією, прибуток заробляється, якщо фізична виробнича потужність (або продуктивність) підприємства на кінець періоду перевищує фізичну виробничу потужність на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам і внесків власників протягом цього періоду. "Концепція збереження фізичного капіталу вимагає прийняття основи оцінки за поточною собівартістю, на відміну від концепції фінансового капіталу, яка передбачає визначення прибутку від утримання активів, що потребує їх оцінки за справедливою вартістю на кінець звітного періоду" [13, с. 73–74].

Міжнародні стандарти фінансової звітності допускають обидві концепції капіталу, однак сучасні форми фінансування компаній передбачають застосування фінансової концепції, яка має чітку спрямованість на залучення додаткових фінансових інвестицій. Цей процес сприяє домінуванню оцінки елементів фінансової звітності за справедливою вартістю.

Застосування справедливої вартості активів і зобов'язань, у свою чергу, стає можливим лише в умовах функціонування принципу превальювання економічної сутності щодо оцінки елементів фінансової звітності у процесі формування прогнозної інформації на відміну від історичної оцінки у безпосередньому сенсі цього терміна, яка відображає господарські операції за даними первинних документів, що підтверджують факт їх юридичного оформлення і передачу прав володіння ними. Однак історична вартість може формуватися також за справедливою вартістю оприбуткованих активів на дату здійснення такої операції (надходження активів до статутного капіталу, безкоштовно надані активи, оприбуткування сільськогосподарської продукції тощо). У наступних звітних періодах переоцінка елементів фінансової звітності за діючою на дату звітності справедливою вартістю відобразатиме вартість фірми з урахуванням реального ринкового середовища на цю ж дату. За своєю економічною суттю справедлива вартість має прогнозний характер, що відповідає вимогам основних учасників бізнесу для виміру очікуваної сукупної фінансової вигоди від вкладеного капіталу. Практика роботи ТНК свідчить, що в сучасних умовах виникає попит із боку акціонерів, інвесторів, держави, працівників та інших учасників бізнесу на сигнальну інформацію про перспективи і ризики ділової активності. Ці показники базуються на справедливій вартості майбутніх економічних вигод, що пов'язані зі здатністю фірми у майбутньому генерувати грошові кошти у результаті утримання відповідних активів і зобов'язань.

Реалізація функцій принципу обачності у фінансовій звітності стає можливою в умовах дії принципу превалювання сутності над формою, оскільки юридичне забезпечення доходів і витрат звітного періоду потребує не лише існування належних угод, первинних документів, які підтверджують факт здійснення господарської операції, а й визнання доходів і витрат за першою подією, що відповідає вимогам податкового законодавства при розрахунку податку на прибуток [9, с. 84]. Інформаційні очікування основних користувачів фінансової звітності спрямовані на отримання ймовірних економічних вигод від володіння активами. При цьому інтереси постачальників капіталу визначають економічні цілі діяльності підприємства. Інформаційне забезпечення цивільно-правового обороту тісно пов'язане із розкриттям через бухгалтерську звітність даних, які характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання, фінансові результати, зміни у складі власного капіталу, але ці дані повинні мати прогностичний, а не фактологічний характер. Прогнозованість інформації досягається за допомогою відповідної оцінки активів і зобов'язань та дотримання принципу обачності цієї оцінки. На відміну від фіскальної, фінансова звітність формує доходи і витрати з урахуванням сум уцінки й дооцінки активів на дату звітності та, ураховуючи невизначеність, яка супроводжує господарську діяльність суб'єкта господарювання, забезпечує відображення у фінансовій звітності всіх можливих збитків до моменту їх фактичного виникнення, а всіх можливих доходів, як правило, – за фактом їх фактичного отримання або високої ймовірності отримання. Таким чином, економічна сутність витрат і витрат за принципом обачності під впливом дії принципу превалювання сутності над формою передбачає їх визнання не лише щодо звітного періоду, а й з урахуванням подій після дати складання звітності до дати її оприлюднення за високої ймовірності здійснення таких подій.

Економічна сутність принципу відповідності доходів і витрат забезпечує визнання активів як потенційних доходів, а зобов'язань – як потенційних витрат, які лише через строк їх використання, що триває більше одного звітного періоду, не можуть бути визнаними у звітному періоді. Відображення доходів і витрат у Звіті про фінансові результати потребує їх взаємоузгодження, на відміну від податкової звітності, складеної за юридичною формою, принципи якої не забезпечують визнання доходів по мірі визнання витрат для їх отримання. Потенційні доходи та витрати звітного періоду, доходи і витрати майбутніх періодів характеризуючи фінансовий стан підприємства, також структурно взаємоузгоджуються в окремих розділах балансу, що визначається їх економічною суттю за умови ймовірного отримання економічних вигод у майбутньому.

Принцип превалювання сутності над формою, у безпосередньому його сенсі, призводить до недоцільності виокремлення такого принципу фінансової звітності як автономність. Зміст принципу превалю-

вання сутності над формою знаходить своє повне розкриття в умовах глобальної корпоратизації виробничих відносин через розвиток фондового ринку, який забезпечує основні фінансові надходження для подальшого вдосконалення та розвитку визнаної суспільством господарської діяльності. З часом, у результаті ринкової конкуренції унітарне підприємство потребує все більших джерел фінансових ресурсів, які забезпечуються інвесторами, акціонерами в обмін на корпоративні права, що призводить до відділення власника від безпосередньої участі в управлінні й організації бізнесу. Ці функції переходять управлінському менеджменту, який одночасно отримує в управлінні контрольовані ресурси від усіх учасників бізнесу суб'єкта господарювання. "Ніхто не заперечує того, – писав Джон К. Гелбрейт, – що влада, як і раніше, знаходиться у власників капіталу. Але у сучасних умовах, коли виникли великі за масштабами підприємства, власник, як правило, не займається управлінням і контролем. Великі підприємці, які одночасно володіли капіталом і управляли ним, – американці Вандербільт, Рокфеллер, Морган, Гаріман та їх побратими в інших країнах – залишилися у минулому. Замість них з'явилася велика і часто відстала армія корпоративних чиновників, а поряд із нею – маса акціонерів, які мають фінансову зацікавленість в діяльності компанії, але позбавлені можливості впливати на прийняття рішень" [14, с. 228].

Таким чином, поглиблення корпоративних відносин однозначно відділяє початкового власника бізнесу від організації та управління створеної ним юридичної особи – суб'єкта господарювання. Особливо ярко проявляються ці тенденції у діяльності ТНК, мультинаціональних та інших крупних корпоративних компаніях. Фінансова звітність таких суб'єктів господарювання призначена для забезпечення інформаційних очікувань багатьох безпосередніх і потенційних національних і міжнародних учасників бізнесу, у тому числі власників та інвесторів, які контролюють їх діяльність. При цьому активи власників та інвесторів, які не передані суб'єкту господарювання для отримання економічних вигод, не використовуються для погашення зобов'язань перед іншими учасниками бізнесу, отже, не відображаються у фінансовій звітності такого суб'єкта.

Існує думка, що: "Допущення майнової відособленості означає, що майно і зобов'язання організації існують відособлено від майна і зобов'язань власників і майна інших юридичних осіб, яке знаходиться у даної організації. Слід відмітити, що вказаний принцип бухгалтерського обліку застосовується лише у вітчизняній практиці, оскільки деякі керівники організації в силу недостатнього розвитку ринкових відносин прагнуть використати в особистому домашньому господарстві майно організації (комп'ютери, холодильники, іншу побутову техніку тощо)" [15]. Це трактування автономності підприємства взагалі не відповідає його змісту, оскільки в юридичному контексті описаний приклад класифікується цивільно-правовими нормами як звичайне

приховування доходів власників, що потребують оподаткування доходом із фізичних осіб та зборами до фондів соціального страхування. Основне призначення принципу автономності спрямоване на відображення у фінансовій звітності майна суб'єкта господарювання без включення майна його власників та інвесторів, які контролюють господарську діяльність, для формування реальної вартості активів, якими володіє суб'єкт і які можуть бути використані для погашення його зобов'язань перед учасниками бізнесу.

Застосування принципу автономності для національних унітарних, акціонерних і колективних підприємств у тому вигляді, в якому здійснюється їх життєдіяльність у сучасних умовах, втрачає свою актуальність і через чітко визначені юридичні норми Господарського і Цивільного кодексів України [21, с. 52–77; 22, с. 27–61], якими регулюються майнові відносини і відповідальність за зобов'язаннями, у тому числі із власниками таких форм господарювання. Саме тому за своєю суттю принцип автономності має чітке юридичне спрямування, забезпечуючи відображення активів і зобов'язань підприємства, які виникли внаслідок юридичного оформлення права володіння ними, що є основою відображення їх у бухгалтерському обліку та бухгалтерській звітності.

Створення унітарних, корпоративних, колективних підприємств передбачає формування статутного (пайового) капіталу та реєстрацію статутних документів органами державної влади. Додаткові внески або вилучення капіталу також підлягають обов'язковій реєстрації, що безпосередньо перевіряється податковими органами при визначенні оподатковуваного прибутку суб'єкта господарювання. У цьому випадку забезпечується баланс юридичних і економічних інтересів відносно принципу автономності через чинні норми цивільно-правового кодексу, тому виокремлення принципу автономності в національних стандартах бухгалтерського обліку не має принципового значення.

Запровадження у вітчизняну практику фінансової звітності принципу превалювання сутності над формою приводить до визнання права бухгалтера на вирішення облікових проблем на підставі професійного судження, яке широко практикується у західних країнах. Ступінь змістовності фінансової звітності, складеної з дотриманням встановлених принципів, підтверджується аудиторським висновком, який забезпечує дотримання її основоположних принципів, припущень та якісних характеристик: інформація, яка надається у фінансових звітах, має бути дохідливою і розрахованою на однозначне тлумачення; містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу оцінити минулі, теперішні та майбутні події; є достовірною та порівнюваною.

Взаємозв'язок та економічний прояв принципу превалювання сутності над формою в інших принципах фінансової звітності наведено на *рисунку*.

Зв'язок принципу превалювання сутності над формою з іншими принципами фінансової звітності

Таким чином, принцип превалювання сутності над формою у фінансовій звітності спрямовано на відображення вартості контрольованих ресурсів, які можуть бути використані суб'єктом господарювання для погашення зобов'язань перед учасниками бізнесу. Найбільш повно зміст цього принципу проявляється в умовах фінансової концепції капіталу. Надання якісної інформації про фінансовий стан відповідно до принципу превалювання сутності над формою потребує відображення всіх активів, які контролюються суб'єктом у процесі отримання економічних вигод, включаючи не лише балансові активи, а й позабалансові та нематеріальні неідентифіковані активи.

Дотримання принципів фінансової звітності (обачності, нарахування і відповідності доходів і витрат, історичної (фактичної) собівартості) під впливом принципу превалювання сутності над формою забезпечує адекватну прогностну характеристику суб'єкта господарювання у ринкових умовах. Одночасно принцип автономності в умовах дії принципу превалювання сутності над формою втрачає свою актуальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буфатіна І. В. Інформаційні та методологічні засади формування і аналізу фінансових звітів підприємств : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / І. В. Буфатіна. — К. : 2002. — 213 с.
2. Винсент Дж. Пособия Эрнст энд Янг. Как понимать и использовать финансовую отчетность / Дж. Лав Винсент ; пер. с англ. с доп. — М. : Джон Уайли энд Санз, 1996. — 352 с.
3. Каныгин С. Концептуальная основа подготовки финансовых отчетов // Баланс. — 1999. — № 10. — С. 51–54.
4. Качалин В. В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами GAAP / В. В. Качалин. — 3-е изд. — М. : Дело, 2000. — 432 с.
5. Редько О. Аудиторський погляд на гармонізацію бухгалтерського обліку в Україні / О. Редько // Світ бухгалтерського обліку. — 1998. — № 6.
6. Бухгалтерский учет: история и современность. Т. 1. Соколов Я. В. Принципы и концепции бухгалтерского учета. — Уфа, 2000. — 213 с.
7. Хендрисен Э. С. Теория бухгалтерского учета / Хендрисен Э. С., Ван Бреда М. Ф. : пер. с англ. ; под ред. Я. В. Соколова. — М., 1977.
8. Цивільний кодекс України : офіційний текст. — К. : Кондор, 2003.
9. Господарський кодекс України : офіційний текст. — К. : Кондор, 2004.
10. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України (зі змін та допов. станом на 25 лип. 2007 р.) // Бухгалтерія. — 2007. — № 30–31.
11. П(С)БО 3 "Звіт про власний капітал".
12. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1974. — С. 586.
13. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами : практ. посіб. / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. — К. : Лібра. — 2004.
14. Гзлбрейт Д. К. Справедливое общество. Гуманистический взгляд / Гзлбрейт Джон К. // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. — М. : Academia, 1999.
15. Кондратов Н. П. Бухгалтерский учет : учебник / Н. П. Кондратов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ИНФРА-М, 2008.